

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 28

13 juli 1969

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Ja, nee, of betrekkelijk

Bij een aantal mensen zal wellicht de herinnering aan een oud spelletje opduiken, bij het lezen van de titel: „Ja, nee of betrekkelijk”. Je moest de kamer uit, binnen nam men een voorwerp of onderwerp in gedachten, en terug gekomen ging je aan het raden. Op je vragende suggesties mocht men alleen antwoorden met ja of nee, en dan ook nog met betrekkelijk. En zo kwam je dan al vragend en de antwoorden overwegend op het goede spoor — soms vlot, soms moeilijk.

Grappig, als ik nu terug denk aan dat spelletje, krijg ik het gevoel dat het woord „betrekkelijk” een heel ander soort gevoelswaarde had dan dat „ja” of „nee” — en dat het je de meeste hulp bood. Aan één kant was het vervelend om „betrekkelijk” te horen — dat kon van alles betekenen, het was duidelijk dat je nu moest gaan denken. In welke richting gingen de gedachten van degene die min of meer peinzend dat woord „betrekkelijk” uitsprak? Waarom zei hij niet gewoon ja of nee — wat ging er nu allemaal in het spel komen? Maar aan de andere kant kon je er soms ineens een eind mee opschieten. „Is het groot?” „Betrekkelijk”. Op slag kon je in die hoek van de kamer waar het vragenspoor je al had terechtgebracht, alle grote, hoge zaken uitsluiten, evenals de hele kleine, en je gaan richten op de middenmoot. Een snelle en grondige selectie vond plaats. Ergens ontstond er de uitdaging om de exacte betekenis van „betrekkelijk” in het keuze-spoor dat men aan het volgen was, snel te vatten, juist te gebruiken. Om door precies gerichte vraagjes het karakter van die betrekkelijkheid zo goed en gauw mogelijk vast te stellen en dan in een paar sprongen je doel te bereiken.

Veel moeilijker werd het natuurlijk als het niet ging om een ding, maar om een niet-materiële

zaak, een opvatting of een gebeurtenis of zoiets. Met ja, nee en betrekkelijk moesten dan zorgvuldig alle begrenzingen en nuanceringen worden vastgelegd waaruit uiteindelijk het beeld van wat de anderen in hun gedachten hadden genomen, te voorschijn kwam. En soms bleef er aan het eind toch een soort van meningsverschil over: de interpretatie van de betrekkelijkheden lag niet bij iedereen gelijk, en zelfs de ja of nee conclusie kon discutabel worden gesteld.

In deze tijd kan dit spel ons vaak in de gedachten komen — maar nu is het geen spel meer, maar ernst. Het spelletje wordt als het ware uit elkaar getrokken, het is nu niet meer een genoeglijk raden van wat verborgen ligt — nee, het presenteert zich in de vorm van een scherp alternatief, een omlijnde keuze. Hoor je bij hen, die kiezen voor een onomwonden ja of nee — dan wel meen je dat de waarheid ligt in de nuancering en probeer je met alle kracht die nuancerings zo goed mogelijk te doorgronden, te presenteren en overtuigend te maken?

Er is zeker moed en inzicht voor nodig om bij de eerste groep te horen. Laten we er daarbij maar eens even van uitgaan dat we het hebben over degenen die bewust kiezen en niet over de meelopers. Het is natuurlijk ingrijpend om nee te gaan zeggen tegen allerlei dat je totnogtoe dierbaar was, dat je voor waardevol hield, dat je zekerheid gaf. Welbewust overstappen in de groep die kritiek oefent, die stormloopt, die afbreekt, kortom die nee zegt tegen wat bestaat, eist moed. Daartegenover staan dan ja-zeggers, die — ook vaak heel moedig — hun overtuigingen verdedigen tegen de aanvallers. En die in die verdediging gedwongen worden het fundament van hun overtuigingen kritisch te onderzoeken, teneinde stand te kunnen houden.

Op 17 mei l.l. werd Prof. Dr. J. P. van Praag, bij zijn afscheid als voorzitter van het Humanistisch Verbond, een boek aangeboden, dat als titel droeg

„DE DAG LIGT NOG VOOR ONS”

Een aantal zeer vooraanstaande humanisten in binnen- en buitenland verleenden hieraan hun medewerking. De bijdragen van de buitenlandse auteurs zijn in het nederlands vertaald.

Dit boek is nu ook beschikbaar voor onze lezers.

Gebonden f 14,90; ingenaaid f 11,90; 214 blz.

Bestellingen uitsluitend door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Maar mij puzzelt veel meer de andere groep, die probeert niet tussen het ja en het nee vermalen te worden. 't Is heel duidelijk dat dat op het eerste gezicht niet zo'n sympathieke groep lijkt. Een soort grauwe middenmoot, onverschilligen of aarzelaars, eeuwige twijfelaars, die niet durven te kiezen. Kriebelig kun je worden, meent men, van dat eeuwige relativeren en nuanceren, dat voortdurend een beetje mixen van dit en van dat — met als resultaat een pas-op-de-plaats situatie, die niemand één stap verder brengt. Het is duidelijk, dat zij, die werkelijk menen dat in de nuancering wel eens de waarheid zou kunnen liggen, zich geweldig zullen moeten inspannen om zich te ontdoen van dat onsympathieke stempel.

Hoe kan dat, wat is daarvoor nodig?

Bijna ieder van ons wordt onweerstaanbaar getrokken in de heftige dialoog die gaande is rondom de opstand van de studenten, die in Europa verleden jaar om deze tijd begon en die nu in ons land ons dagelijks bezighoudt. Ben-them van den Bergh schrijft (in een heldere brochure getiteld: „Studenten in opstand”) over die beweging:

„De studenten werden aanvankelijk gedreven door verontwaardiging over toestanden, die in flagrante strijd waren met de waarden, waarmee zij waren opgegroeid. Door de loop der gebeurtenissen en door de reactie van de autoriteiten op hun grieven, voorstellen en acties gingen zij steeds verder in hun afwijzing van de structuur van hun eigen samenleving. Zij gingen op zoek naar een verklaring van het feit, dat wat zij zo evident vonden, toch niet gebeurde”. Als je dat leest zit je al meteen midden in de discussie, die elk van ons in allerlei kringen voert. Hier ligt het duidelijk positieve uitgangspunt van de studentenbeweging, in feite het zo ongelooflijk hoopgevend en dynamisch opwekkende elan van jonge mensen, die zich over geen betrekkelijkheden bekommeren. „Nee”, zegt iemand in mijn omgeving, „jij bent fout met

je eeuwige relativeringen. Je zult moeten kiezen, en er moet duidelijk actie worden gevoerd, wil niet alles bij het oude blijven. Maar — en dan komt het — ik begrijp jullie houding wel: je hoort bij de gevestigde orde en dus ben je bang voor veranderingen.”

Je ziet wat er gebeurt: schematisch wordt de samenleving in twee groepen gedeeld, er treedt een duidelijke polarisatie op, een rookgordijn trekt omhoog, waardoor allerlei plotseling onzichtbaar gaat worden: zoals de sterke progressieve krachten die wel degelijk aanwezig zijn in de bestaande orde en daar vechten voor veranderingen van binnenuit. Maar ook: het machtsstreven aan de kant van hen die met de actie bezig zijn, een streven dat onvoldoende gelegitimeerd wordt door duidelijk herkenbare positieve doelstellingen.

En dan wordt ook de tegenkant van die beide verduisteringen onzichtbaar: de juistheid van de uitgangspunten van de studentenbeweging met daartegenover de zwakheden en ontaardingen van de democratie waarin wij leven.

Voor 60 jaar en ouder

De Volkshogeschool „Overcinge” te Havelte (Dr.) verzocht ons de hieronderstaande mededeling over te nemen. Hieraan voldoen wij graag omdat ook bij voorgaande gelegenheden is gebleken, dat veel lezers van het Woord van de Week belangstelling hebben voor door dat instituut georganiseerde cursussen.

Graag brengen wij onder uw aandacht dat de Volkshogeschool te Havelte in de maand augustus een drietal cursussen organiseert voor mensen die 60 jaar en ouder zijn en een goede gezondheid genieten.

De programma's zijn afgestemd op de belangstelling en behoeften van de leeftijdsgroep, waarvoor zij bestemd zijn.

Zij bevatten bijvoorbeeld bejaardengymnastiek, wandelingen in de nabijheid van de Volkshogeschool, een excursie per bus door de fraaie omgeving van Havelte, een filmprogramma en een bezoek aan een pottenbakker.

Verder zullen er inleidingen en gesprekken zijn over de problemen van onze tijd, terwijl er aan verantwoorde voeding eveneens aandacht zal worden besteed.

Tenslotte zullen de cursisten in de programma's de gelegenheid krijgen zich in handenarbeid, creatief spel en een muzikale avond te uiten. Het gaat kortom om weken met zowel recreatieve als vormende waarde.

De kosten bedragen per persoon voor de verschillende weken:

4—9 augustus f 65,—

9—16 augustus f 75,—

25—30 augustus f 65,—

Opgaven en verzoeken om inlichtingen kunt u zenden aan administratie Volkshogeschool „Overcinge” te Havelte (Dr.), tel. (05214) 227, giro 82.27.21.

Mocht u belangstelling hebben dan verzoeken wij u rechtstreeks contact op te nemen met de administratie van bovengenoemde Volkshogeschool.

In de oriëntatieserie: „Wereldproblemen” is verschenen

HET RASSENVRAAGSTUK

door Prof Dr. J. Brummelkamp

26 pagina's f 0,50.

Uitsluitend te bestellen door storting en overschrijving van f 0,50 op postrekening nr. 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Is het onvermijdelijk, om op de ene dan wel op de andere hoop gesmeten te worden? Daar hoeft toch niemand in te berusten? Dringend wordt de behoefte om kritisch te mogen blijven denken, zowel naar de ene als naar de andere kant. Moet er voetstoots van worden uitgegaan dat er binnen de gevestigde orde niets meer te veranderen valt? Zijn we er al aan toe om de bestaande samenleving als een volstrekt hopeloos vastgelopen zaak te beschouwen, die alleen door actie van niet daarin reeds geïntegreerde groepen kan worden hervormd? Slechts als men die mening inderdaad zou zijn toegedaan, kan men vrede hebben met een scherpe polarisatie. Die dan ook onvermijdelijk moet lijden tot een acceptatie van een systeem van methodieken aan de activistische kant, zonder welke het beoogde doel niet kan worden bereikt.

Ongetwijfeld — en het is verstandig dat te erkennen — gaat van dat polarisatieverschijnsel een sterke stimulans uit, die we dan ook moeten weten te benutten.

Deze: telkens weer terug te gaan tot de waarheden aan de uitgangspunten van de kritiek. Die zijn n.l. dacht ik, fundamenteel en moeten volledig worden erkend en gehanteerd wil men binnen de bestaande, slecht functionerende, samenleving tot omvormingen komen. Hoe radicaler dat gebeurt, hoe beter. En dan ben je dus in feite al bezig met bruggen te slaan tussen de polen: accepteer de kritiek en haal 'm binnen en tracht nieuwe wegen te vinden voor snelle en grondige veranderingen.

Zo denkend, lijkt het alsof je helemaal de politieke problematiek bent binnengetreten. Op zichzelf zou daar geen enkel bezwaar tegen bestaan en zou het te wensen zijn dat meer verstandige mensen zich gemotiveerd voelden om mee te helpen de slechte functionering van onze politieke democratie te verbeteren.

Maar de vraag van ja, nee of betrekkelijk is veel méér omvattend, dan alleen de politieke kwesties. Het is in feite de vraag of men de moed heeft temidden van zich steeds toespitsende tegenstellingen z'n oordeelsvellingen zo ruim en genuanceerd mogelijk te houden. Ik hoor al klinken de schampere opmerking: „O, zeker dat beroemde waarde vrije oordeel, waarin men altijd heeft geloofd? Dat bestaat immers niet —

laat ik je dat eens even haarscherp uiteen zetten...”. En dan zitten we er weer middenin: intelligente, kritische uiteenzettingen, die de kern van veel zaken raken. En die ons uiteindelijk toch, in hun schematiseringen, hun alom tegenwoordig wantrouwen en hun negativisme niet kunnen overtuigen.

Duidelijk wordt bij zulke discussies dat je wordt teruggeworpen op het onderzoek van je eigen waardesysteem. Dat daarin de doorslaggevende elementen en argumenten moeten zijn te vinden voor de keuze, waartoe men op de dag van vandaag wordt genoopt. Misschien — dat lijkt niet uitgesloten — zullen ook dan een aantal mensen zich happy voelen aan de ene, of de andere pool. Maar veel waarschijnlijker is het dat de analyse van de eigen waarden en normen je in groeiende mate de noodzaak van de nuanceringen zal laten zien, in je oordeelsvelling en wellicht ook in de realiseringen. Met tegelijkertijd twee klippen om zorgvuldig te vermijden. Pas op voor de versluiering van de harde, gesignaleerde waarheden die als een soort permanent rood sein zichtbaar moeten blijven. En zorg dat je niet verzeilt in krammen en lijmen, geef niet toe aan een behoefte om — héél makkelijk vanuit die genuanceerdheid! — tegenstellingen te verdoezelen en af te glijden.

Voor het vinden van de waarheid in de nuances — en dan bedoel ik niet zozeer een soort absolute waarheid, dan wel die waarheden, die de basis leggen voor de te verdedigen normen — daarvoor heb je een eigen meetlat nodig.

Zonder zo'n meetlat doe je niets, tussen de polen.

Daarmee is het nog een hele toer om staande te blijven.

Maar wèl een uitdaging.

D. Heroma-Meilink

der tod und das mädchen

Doe je mond op mijn ogen, leg
je lichtste antwoord waar ik zie,
doe je lippen over mijn hart, zeg
in mijn eerst bloed: je hebt mij lief.

Hoor je het lieveling, ik kijk niet
dan wat in jouw genade is gewekt,
mijn bloed spreekt fluisteringen die
jouw ruimte zijn: ik ben onderweg.

Nooit, nooit zeg ik ons laatste
woord, het heeft geen handen,
het kan niet, het heeft geen schoot.

Het praat, maar jij bent oneindig stiller,
je bent zo innig lief, je lippen
zeggen zegenend: ik ben je dood.

Gabriël Smit

De weddenschap

Een jongeman van eenvoudige afkomst maar buitengewone intelligentie raakte verliefd op de dochter van de koning. Hij bezocht haar heimelijk en merkte al gauw dat zijn liefde werd beantwoord. De prinses, die enig kind was en al vroeg haar moeder verloor, werd streng door haar vader opgevoed en in afzondering groot gebracht. Haar lievelingsplek was een prieel achter in de paleistuin, waar ze zich vaak in terug trok om er te lezen en te mijmeren. Hier was het dat de jongeman zich tot haar toegang wist te verschaffen en in de tijd dat de tuinman en de hofdames elders bezig waren urenlang fluistergesprekken met haar voerde. Niets zou de idylle hebben verstoord, wanneer de koning niet geleidelijk achterdochtig werd doordat zijn dochter soms wat afwezig, verwarde antwoorden op gewone vragen gaf en zo haar heimelijke gevoelens verraadde. Hij liet zijn dochter bespionneren en tenslotte, toen alles hem duidelijk was, de jongeman op heterdaad betrappen. Volgens het gebruik van het land stond op zo'n overtreding de doodstraf.

Smeebeden van de prinses om de jongeman vrij te laten en uit het land te verbannen mochten niet baten. De koning was voldoende op de hoogte van de gevoelens van zijn dochter en wist, dat zij na zekere tijd toch de stem van haar hart zou volgen en haar geliefde achterna zou gaan. Hij voelde zich gegriefd en kon en wilde niet toegeven. Hij kon de gedachte niet verdragen een man van zo lage afkomst als schoonzoon en opvolger te aanvaarden. Tenslotte meende hij een oplossing gevonden te hebben.

Hij liet de jongeman bij zich komen en stelde hem een weddenschap voor. Hij zou in een ondoorzichtige zak twee erwten doen, één witte en één zwarte. De jongeman zou, in het bijzijn van de prinses en van enkele hoogwaardigheidsbekleders die als jury zouden optreden, één erwt uit de zak moeten halen. Zou dat een witte zijn, dan was hij vrij en mocht hij met de prinses trouwen. Zou echter de erwt die hij uit de zak haalde een zwarte zijn, dan zou hij onmiddellijk ter dood worden gebracht.

Wat kon de jongeman anders dan deze weddenschap aanvaarden. Hij was bereid de kans te wagen. De vijftig procent kans dat hij zijn leven zou moeten laten hinderde hem niet. Wel vond hij de gedachte onverdraaglijk dat hij zijn geliefde via zo'n domme kans moest winnen in plaats van door te tonen wat hij werkelijk waard was. In de gunst of ongunst van het noodlot geloofde hij niet.

Nadat de prinses en de jury bijeen geroepen waren en uitgelegd kregen waar het om ging, zou de weddenschap beginnen. De koning hield de zak in zijn linkerhand en liet er uit zijn rechterhand twee erwten in vallen. Alleen de prinses kon in de gauwigheid zien, dat het... twee zwarte erwten waren. Haar verbaasde en wanhopige blik, waarmee ze de jongeman aankeek, deed hem onmiddellijk begrijpen wat het geval was. De leden van de jury hadden niets gezien. Alleen de prinses en de jongeman be-

grepen in welk een afschuwelijke toestand de laatste verkeerde.

Hij mocht niet aarzelen. Hij kon onmogelijk de jury te hulp roepen en verkondigen dat de koning hem bedroog. Dat was zo'n belediging dat de koning hem zonder verdere plichtpleging ter dood kon laten brengen. Maar zou hij zich toch aan de weddenschap zonder meer overgeven, dan zou hij voor de volle honderd procent kans lopen te verliezen. Toch wist hij, dat nu de koning zelf in plaats van de vijftig om vijftig kans te geven zich de volle honderd procent toe-eigende, ook hij als tegenstander ineens de gelegenheid kreeg om door een list de volle honderd procent kans te benutten.

Wat moest hij doen? Weet u, waarde lezer, wat de jongeman deed, waardoor hij toch, door geheel loyaal aan de voorwaarden van de weddenschap te voldoen, niet alleen zichzelf redde, maar bovendien met absolute zekerheid zich van de prijs, een huwelijk met de prinses met instemming van de koning, kon verzekeren? Deze zou, immers, wanneer hij op ridderlijke wijze zou worden verslagen, zelf het geheim niet prijs kunnen geven, en wel moeten erkennen dat de jongeman door zijn superieure intelligentie hem overwonnen had.

De wiskundige speltheorie leert ons, dat in iedere nul-som spelsituatie (dat is een spel waarin de spelers elk even veel kans hebben en dus de ene winst precies even groot is als het verlies van de andere partij en even groot als in het omgekeerde geval de winst van de andere partij) een verandering van de spelregels, zodanig dat de winst van de ene partij ten koste van de andere partij vergroot wordt, deze andere partij de gelegenheid biedt, door op de juiste wijze van deze spelregelverandering te maken, juist zijn winst evenredig kan vergroten. Doordat de koning door in de zak twee zwarte erwten te stoppen zichzelf honderd procent kans en de jongeman nul procent kans meende te kunnen geven, kon de jongeman van deze veranderde situatie gebruik maken om een strategie toe te passen die hem — de jongeman — juist honderd procent kans van slagen en de koning nul procent kans waarborgde.

Zonder aarzelen stapte de jongeman op de koning toe, stak een hand in de zak, greep een erwt beet, trok de gesloten hand snel uit de zak, bracht de erwt bliksemsnel naar zijn mond en slikte hem door.

Tegenover de verbouwereerde koning en de jury verklaarde hij bang te zijn om zelf de kleur van de erwt die hij er zo uitgehaald had te zien en verzocht de jury de kleur van de ene in de zak overgebleven erwt te willen verifiëren. Deze was natuurlijk... zwart, zodat de jury — terecht — de conclusie trok dat de erwt die de jongeman uit de zak haalde een witte moest zijn en hij dus op legale wijze zijn weddenschap had gewonnen.

(Uit Joseph Madachy,
Mathematics on vacation)

Van week tot week:

Hilversum II (radio)

Zondag 20 juli 9.45—10.00 uur: H. Bongers: Nog maar weer eens de democratie.

Zondag 3 augustus 9.45—10.00 uur: R. C. Winter: Eten en terroristen in Amerika.

Zondag 27 juli 9.45—10.00 uur: Ies Spetter: Idealisme en menselijke aspecten van ontwikkelingshulp.

Zondag 10 augustus 9.45—10.00 uur: G. F. Makkink: Snelheid en Tempo.